

РОЗВИТОК СЕНСОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СЕНСОРНОЇ КІМНАТИ

Наталія Реготун,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Марія Федорова,
кандидат педагогічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Раннє дитинство – це період неймовірного росту і розвитку, найважливіший період життя людини. Саме в цей період закладаються основи фізичного, когнітивного, соціального та емоційного розвитку людини. На противагу іншим періодам дошкільного дитинства ранній вік характеризується такими особливостями: інтенсивний розвиток мозку (формується мільярди нейронних зв'язків, які є основою розвитку когнітивних функцій, таких як пам'ять, увага, мислення); потужний розвиток мовлення, що передбачає засвоєння нових слів та граматичних конструкцій; соціальна адаптація та розвиток соціальних навичок та ін. Важливим напрямом роботи педагога у цей віковий період є забезпечення сенсорного розвитку особистості як такого, що закладає основу її подальшого когнітивного розвитку. Цей процес має будуватися з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблеми сенсорного розвитку досліджували М. Монтессорі, С. Русова, В. Сухомлинський та ін. Педагогічні аспекти сенсорного розвитку дітей розкрито у працях А. Богуш, А. Кошель, В. Кошель, Т. Поніманської та ін. На важливості сенсорного розвитку як обов'язкового компоненту розвитку дитини дошкільного віку наголошували Л. Артемова, А. Богуш, А. Бондаренко, Л. Васильєва. Реалії сьогодення внесли корективи у розвиток дітей, зокрема особливості сенсорного виховання дітей раннього віку в умовах війни в Україні стали предметом дослідження Г. Горшкової, А. Турубарової [15, С. 80–86].

Мета статті – теоретично обґрунтувати зміст сенсорного розвитку дітей раннього віку засобами сенсорної кімнати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дитина з раннього віку починає пізнавати навколишнє середовище, отримувати різноманітну інформацію про соціальний та предметний світ. Провідною діяльністю у цей період є предметно-маніпулятивна. На цьому етапі дитина перетворюється на дослідника, вона цікавиться будь-чим і тягнеться рукою, щоб спробувати використати предмети, що її оточують.

Таким чином, дитина зрозуміє, що кожен оточуючий об'єкт має свої характеристики та відмінності. Однак самостійне засвоєння інформації часто поверхневе та не до кінця зрозуміле дитині. Тому дорослий може допомогти

дитині дізнатися більше про характеристики предмета та закріпити їх у сенсорному досвіді. У результаті спостерігається зростання інтересу до предметної діяльності. Мозок дитини намагається відповісти на запитання: «що це?», «як воно працює?», «яке воно на смак?» тощо. Дитина поступово починає усвідомлювати своє «Я», запам'ятовувати назви предметів і звикати до правил.

Чуттєвий досвід має важливе значення в житті дитини. На другому–третьому роках життя дитина вже готова засвоювати сенсорні еталони, тобто навчитися правильно розрізняти речі та називати їхні властивості. Вона починає зосереджуватися на величині, формі, кольорі та інших властивостях предметів, які її оточують. Це відбувається під час ігрових вправ і ситуацій, створених дорослим. Поступово діти розвивають навички групування та класифікації, а також розуміють зв'язки та залежності між предметами за величиною, формою, кольором і розташуванням у просторі. Таким чином, сенсорний розвиток тісно пов'язаний з різноманітними видами діяльності, в які включається малюк.

У ранньому дитинстві накопичення сенсорного досвіду проходить ряд етапів, які визначають подальше формування особистості. Щоб досягти цього, педагог або батьки повинні забезпечити дітям можливість безпосередньо сприймати речі через дотик, слух і зір, а також робити з ними різні дії, щоб допомогти їм зрозуміти їхні зовнішні характеристики та взаємозв'язки [12].

Багато досліджень присвячено сенсорному розвитку дітей раннього віку. Зокрема, європейські педагоги вважали, що розвиток уявлень про довкілля залежить від роботи органів чуття. Так, М. Монтесорі відзначала, що самостійна діяльність і організоване середовище є важливими компонентами сенсорного розвитку дитини. Саме самостійна діяльність дозволяє дітям реалізувати свої можливості. С. Русова стверджувала, що формування знань у дітей залежить від розвитку їх органів чуття, оскільки вони є фундаментом для розвитку допитливості, спостережливості і активності, сприяють розвитку уявлень про характеристики предметів. С. Русова підкреслювала, що «тільки здорові, добре розвинені почуття дають провідні відчуття, з яких складаються і правдиві сприймання, а з них правдиві уявлення» [8].

Важливість сенсорного розвитку дітей раннього віку зумовлює необхідність більш детального аналізу змісту та сутності поняття «сенсорний розвиток». Загалом у психолого–педагогічній літературі не існує єдиної точки зору щодо поняття «сенсорний розвиток». Його часто ототожнюють з поняттям «сенсорне виховання». Тим не менш, поняття «сенсорного розвитку» має певні характеристики, які дозволяють їх виділити.

У дослідженні О. Дроботій, М. Кривоніс і Т. Романенко здійснена спроба дати визначення поняття «сенсорний розвиток». На думку науковці, це процес сприйняття та відчуття, на основі якого формуються уявлення про властивості предметів, такі як колір, смак, форма, запах, величина тощо [3]. Н. Соколова пов'язує сенсорний розвиток з тим, що дитина усвідомлює властивості і характеристики об'єктів, які були створені людством протягом соціального розвитку [13]. Отже, дитина використовує органи дотику, смаку, нюху, зору та слуху для сприйняття інформації.

Сенсорний розвиток на думку О.Запорожця, є психофізіологічним процесом, який передбачає постійне накопичення інформації про якості та властивості предметів, явища природи та зв'язки між ними. У роботі Н. Гуданича та Г.Молодецької «сенсорний розвиток» визначається, як розвиток сприймань дитини та формування її уявлень про зовнішні якості предметів. Крім того, сенсорний розвиток – це особливий досвід, який включає оволодіння системою відповідних еталонів [5].

Основними завданнями сенсорного виховання дітей раннього віку на думку Т. Поніманської є: формування системи перцептивних (обслідницьких) дій; формування системи сенсорних еталонів; розвиток уміння самостійно використовувати сенсорні еталони у власній діяльності [7].

Окрім повсякденного життя, прогулянок вагоме значення у сенсорному розвитку дітей раннього віку відіграє спеціально організоване розвивальне середовище і зокрема сенсорна кімната в ЗДО. Поняття «сенсорна кімната» має давню історію, але його сучасний вигляд з'явився не так давно. Найчастіше згадується ім'я італійської педагога і вченої Марії Монтесорі. Саме вона запропонувала підхід до навчання, який передбачав використання спеціально створеного середовища для розвитку дитини. Сенсорна кімната для неї – це місце, наповнене дидактичним матеріалом, який стимулює відчуття дитини. У сучасному розумінні сенсорна кімната – це спеціально обладнане місце, де педагоги впливають на органи чуття дитини: дотик, зір, слух [9]. Сенсорна кімната – це багатofункціональний комплекс із різними місцями, які можна використовувати для покращення фізичного та психічного здоров'я дітей; особливо організований простір, призначений для розвитку та стимуляції всіх п'яти органів чуття дитини: дотику, нюху, смаку, слуху та зору; це місце, де діти можуть досліджувати світ. Стимулятори, які містяться в сенсорній кімнаті, позитивно впливають на органи чуття. Їхнім головним завданням є створення надійного фундаменту для розумового та особистісного розвитку [6].

У наш час сенсорні кімнати досить поширені в закладах дошкільної освіти. Сенсорні кімнати можна класифікувати як активні та пасивні. Активні кімнати передбачають, що діти повинні активно навчатись, граючись у спеціально обладнаних приміщеннях. А кімнати психологічного розвантаження поділяються на три категорії залежно від матеріалів і обладнання, які використовуються [1; 11].

Кожен тип сенсорної кімнати має своє зонування та дизайн. Основними принципами поділу на зони є наступні: вік дитини (дітям різного віку потрібні різні форми стимулювання); особливості розвитку (дітям із особливими потребами можуть знадобитися додаткові зони або спеціальне обладнання); мета заняття (залежно від мети заняття можна акцентувати увагу на певних зонах) та розмір приміщення (кількість зон і розміри кімнати залежать від розміру) [10]. Поділ сенсорної кімнати на функціональні зони є важливим компонентом дизайну. Кожна зона має свою програму та інструменти. Ці програми спрямовані на розвиток певних органів чуття або розвиток певних навичок. Таким чином можна зробити навчання в кімнаті більш приємним та ефективним для дитини.

Отже, сенсорна кімната в ЗДО – це місце, де діти раннього віку створюють власну модель реальності.

За допомогою аналізу обладнання сенсорної кімнати в контексті сенсорного розвитку дітей раннього віку було визначено найефективніші компоненти. Зокрема, сенсорна доріжка різних кольорів є ефективним інструментом для сенсорного розвитку дитини. Використання кольорової доріжки в сенсорній кімнаті сприяє розвитку зорового сприйняття дітей, оскільки вони вчаться розрізняти кольори, відтінки та порівнювати їх. Це також сприяє розвитку мовлення, оскільки кольорова доріжка сприяє розмові про кольори, їх назви та порівняння [4]. Варіанти використання сенсорної кольорової доріжки можуть бути такі: кольорові перешкоди (розкласти доріжки смугами різних кольорів. Дітям можна запропонувати пройти через червону смугу, потім через синю, стрибнути через жовту тощо); розповіді про кольори (придумайте сюжет, де кожен колір виконує певну функцію, наприклад, «Подорож по веселці»); сортування за кольорами (розподіліть предмети на різнокольорові ділянки доріжки відповідно до їх кольорів). Також дітям можна запропонувати пройти по доріжці, називаючи кольори, які вони бачать; вправа «Визначте свій колір» (дітям дайте картки різних кольорів і попросіть їх знайти відповідний колір на доріжці), вправа «Будь обережним» (використовуйте прості команди, наприклад «Пострибай на синьому» та «Проповзи по зеленому»).

Тунель є одним із найулюбленіших компонентів сенсорної кімнати для дітей раннього віку. Він сприяє сенсорному розвитку дитини, оскільки вона, коли рухається через тунель, відчуває дотик до тканини, зміну температури та звуки. Це сприяє розвитку тактильних, вестибулярних і слухових відчуттів, сприяє об'єднанню інформації з різних органів чуття, що є життєво важливим для загального розвитку дитини. Розвиток дрібної моторики та загальної координації потребує координації рухів рук і ніг дитини під час пересування в обмеженому просторі. Крім того, проходження тунеллю – це маленька пригода, яка викликає у дитини позитивні емоції та віру в себе.

Сухий басейн (спеціальна ємність з м'якими різнокольоровими кульками) є важливою частиною сенсорної кімнати, яка впливає на сенсорний розвиток дітей. Діти розвивають дрібну моторику, покращують координацію рухів, вчаться запам'ятовувати і розрізняти основні кольори, а також розділяти предмети різної форми та розміру [2]. Як приклад, можна навести вправу «Зігріємо кульку диханням» – це вправа для формування еталону кольору. Коли діти беруть кульку в басейні, можна задати їм відповідний колір. Глибокий видих на кульку, що лежить у напівстулених долонях, а потім п'ять разів вдих через ніс.

У аспекті сенсорного розвитку дітей раннього віку доцільно вказати на особливості організації занять у сенсорній кімнаті. При плануванні занять важливо пам'ятати наступне: заняття в сенсорній кімнаті повинні відбуватися регулярно, але не щодня; під час заняття важливо створити спокійну атмосферу та забезпечити безпеку дитини; після заняття корисно провести кілька хвилин у спокійній обстановці, щоб дитина могла відновити сили, загальна тривалість занять у сенсорній кімнаті для дітей раннього віку становить 10–15 хвилин, з

поступовим збільшенням до 20–25 хвилин [17]. Заняття індивідуально з дітьми раннього віку є найефективнішим та має значні переваги. Такий підхід до роботи дозволяє максимально враховувати потреби та темпи розвитку дитини. Завдяки роботі з однією дитиною педагог має можливість керувати її сенсорним розвитком, виявляти її унікальні риси та слабкі сторони. У сенсорній кімнаті також можна проводити заняття в малих групах (підгрупах) від двох до чотирьох дітей. Це має багато переваг, оскільки діти розвивають соціальні навички, навчаються на прикладі один одного. Заняття в групі (5–8 дітей) розвивають комунікативні навички та дозволяють організовувати ігри та вправи, що вимагають взаємодії та спільної діяльності [14].

Аналіз науково–методичної літератури дозволив нам виділити основні організаційні умови, які необхідні для проведення занять сенсорного розвитку дітей раннього віку засобами сенсорної кімнати. На наш погляд, першою умовою є належний рівень створення розвивального середовища. Сенсорне середовище дітей має бути насиченим, різноманітним і змінюватися з віком. Воно повинно містити різноманітні предмети, що відрізняються за формою, кольором, розміром, текстурою та матеріалом. Наприклад, світлові панелі, сухий басейн, м'які модулі або природні матеріали можуть бути частиною цього середовища. Дві важливі умови сенсорного розвитку дітей раннього віку є системність і послідовність роботи.

Висновки. Аналіз наукової літератури дозволив з'ясувати особливості використання сенсорної кімнати у процесі сенсорного розвитку дітей раннього віку. Окрім формування сенсорних еталонів, сенсорна кімната має позитивний вплив на емоційний стан дитини, розвиток координації рухів, мовлення та інших психічних процесів.

Список літератури:

1. Голяченко Г. Організація сенсорних осередків для дітей раннього віку на території закладу дошкільної освіти. Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи [Текст] : зб. наук. пр. : у 2–х ч. Ч. 2 / Житомир. держ. ун–т ім. І. Франка, Навч.–наук. ін–т педагогіки ; [за заг. ред.: О.О.Максимової, М. А. Федорової]. Житомир : Левковець Н. М., 2022. 188 с.
2. Доценко О.В. Ігри в сухому басейні. URL: <http://surl.li/kulons> (Дата звернення: 21.01.2024).
3. Кошель В. М. Сенсорне виховання дітей раннього віку : навчально–методичний посібник. Чернігів : ФОП Баликіна О. В., 2019. 160 с.
4. Луцик О.В. Сенсорна кімната. Методичні рекомендації по використанню. URL: <http://surl.li/vuahik> (Дата звернення: 15.05.2024).
5. Молодецька Г., Гуданич Н. Сенсорний розвиток дітей 3–го року життя в іграх з природними матеріалами. URL: <http://surl.li/etewis> (Дата звернення: 15.12.2023).
6. Молодша О. Сенсорна кімната як засіб сенсорної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами. Педагогічні обрії № 4 (127). 2023. С. 87–92.
7. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. URL : <http://surl.li/qizwjv> (Дата

звернення: 02.03.2024).

8. Русова С. Ф. Дошкільне виховання. Хрестоматія із історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / Від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З.Н.Борисової, В. У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. Київ : Вища шк., 2004. 511 с.

9. Сенсорна кімната. URL: <http://surl.li/yuwlwz> (Дата звернення: 15.10.2023).

10. Сенсорна кімната в дитячому садку – ідеальний простір для розвитку дитини. URL: <http://surl.li/jabbmy> (Дата звернення: 15.05.2024).

11. Сенсорна кімната для дітей – у чому її суть і яке призначення? URL: <http://surl.li/tntgif> (Дата звернення: 25.11.2023).

12. Сенсорний розвиток дітей раннього віку. Педрада. URL: <http://surl.li/yvytlz> (Дата звернення: 02.03.2024).

13. Соколова Н. С. Сенсорний розвиток, як важлива складова формування особистості дитини. На урок : вебсайт. URL : <http://surl.li/pwekmp> (Дата звернення: 15.05.2024).

14. Таємниці сенсорної кімнати «Веселка». Кам'янець Подільський, 2015. 30 с.

15. Турубарова А.В., Горшкова Г.В. Особливості сенсорного виховання дітей раннього віку в умовах війни в Україні. Корекційна педагогіка. Випуск 62. Том 1. 2023. С. 80–86.

16. Харченко О.В., Ковальчук Н.В. Розвиток дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2015.

17. Як провести заняття в сенсорній кімнаті. Педрада. URL: <http://surl.li/jnkgme> (Дата звернення: 25.04.2024).